E entretant, dins los païses d'òc... los trobadors

Se tracta de la prima. La prima europèa. Lo buf, l'alen de la prima, amb l'inspiracion a la fin del sègle XI^en^ e l'expiracion a la fin del sègle XIII^en^. Sonque aquò. Al començament, solide, la liturgia de Roma, la poesia antica, la d'Ovide, çò que dison la « matèria de Bretanha » e las influéncias arabo-andalosas. La dels Goliards, tanben, aqueles estudiants farcejaires e trufandièrs, que se jogavan de tot en latin. E puèi un autor genial, Guilhèm IX, lo poderós duc d'Aquitània, lo primièr dels trobadors coneguts, a l'educacion de rei, a la finesa de galabontemps de raça, a la vida d'eròi de roman. Va federar aquelas influéncias dins una literatura originala, la dels trobadors, portada per la primièra lenga literària eissida del latin : l'occitan. A la fin, l'influéncia sus tota la literatura del temps.

Sus la francesa, primièr, amb Chrétien de Troyes que manlèva l'incipit de *Perceval* a Guilhèm IX e lo quite motiu del graal a Rigaud de Barbezieu. Sus la literatura italiana après, amb Dante que fa parlar en occitan Arnaud Daniel de Riberac, dins la *Divina Comedia* « Ieu soi Arnaut que plor e vau cantant », Arnaud Daniel, l'inventor de la sextina que serà pas represa que per la Pléiade, longtemps après, lo que Petrarca apelava lo *Gran maestro del amore*. Sus la literatura alemanda, tanben, amb los Minnesangers que trenan los tèmas dels trobadors amb los mots de lor lenga.

Sus la literatura espanhòla, enfin, amb Anfós X lo Savi, que compausa *Las Cantigas de Santa Maria* pendent que correspond amb lo trobador Guiraud Riquièr, lo darrièr poèta del trobar. Darrièr perque deguèt fugir Narbona e la Santa Inquisicion que fasiá desenterrar los cadavres e percaçar los de la fe diferenta per los brutlar coma d'èrba mala, de barta e de romèc… èrba mala.

Se tracta d'aqueles autors compositors, de reis, de comtes, d'avesques, de senhors, de dònas, de femnas, d'òmes. D'aqueles autors compositors e tanben de lors interprètes, los joglars, luènh, tan luènh de l'image veïculat al sègle XIX^en^ e que colpòrtan a de bon los ignorants « le troubadour, il allait sur les places des marchés pour amuser les gens… » de vertat ?

Lo comte de Peitieus, los reis d'Anglatèrra, d'Aragon, los avesques… de plaça de mercat en plaça de mercat per far rire lo pòble ?

Se tracta d'un genre literari que durèt mai de dos cents ans. Coma de la fin del Primièr Empèri a uèi… Amb sas mòdas. Sas invencions. Sa retorica. Sa rotina a bèls còps tanben. Lo primièr en Euròpa que empleguèt una lenga eissida del latin, una lenga romana, l'occitan. Abans lo francés. Abans lo castelhan. Abans l'italian. Abans lo galician. Lo primièr que empleguèt una musica profana eissida de la musica sacrada, amb una notacion, la notacion aquitana, que precisa la nautor de las nòtas abans l'invencion pedagogica de Guido d'Arezzo. Lo primièr, sustot, que invòca la femna dins una erotica cortesa.

Se tracta d'un amor pels mots abans d'èsser un amor dels mots. Del començament : Guilhèm, lo senhor lo mai poderós de son temps non gausa daissar son castèl perqué es a esperar un messatge de la dòna qu'aima. Qualques annadas mai tard, Jaufre Rudèl s'enamora de la comtessa de Tripòli per lo ben qu'el n'entend dire dels pelegrins… E la quita comtessa tomba amorosa de Jaufre per çò que li escriviá dins sos poèmas. Que faguèt d'autre Roxana als mots de Ciranò ? D'aqueles temps, s'estonan nòstres escolans, plan abans WhatsApp, se podián donc enamorar sens se veire, amb lo simple escambi de mots, de letras ?

E puèi un genre ont parlan las femnas e los òmes… Ont la comtessa de Dia respond a Bernat de Ventadorn sul desesper d'amor : « Ailas tant cujava saber / D'amor e tant petit en sai, / Car eu d'amar no'm posc tener / Celeis dont ja pro non aurai » ditz Bernart, « A chantar m'er de çò qu'eu no volria / Tant me rancur de lui cui sui amia / Car eu l'am mais que nulha ren que sia / Vas lui no'm val merces ni cortezia » respond la comtessa de Dia. Ont dins las tensons s'afrontan poetessas e poètas. Ont la paraula se trena quand los sons se mesclan… E lo jasent de la felena de Guilhèm IX, la granda Alienòr, dos còps reina, qu'aparèt las arts e inspirèt los trobadors, aquel jasent es lo primièr ont lo personatge feminin es representat amb un libre. Un libre… Abans la recèrca formala, las invencions estilisticas, la definicion de topics, la poesia dels trobadors

es la del poder dels mots. E nosautres, fasèm pas que tornar dire las meteissas causas.

Se tracta tanben d'un genre que sap venir un pastiche d'el meteis e, amb Bertran de Bòrn, usar del topic de l'amor a la prima per far a aquela sason l'elògi… de la guèrra. E de la guèrra foguèt question. Terriblament. Afrosament. La fin d'aquela poesia dels trobadors es ligada a la devastacion de las corts occitanas per la crosada contra los Albigeses. La guèrra qu'incendièt la tèrra entre Garona e Ròse, en destrusent una civilizacion e en fasent esclatar un monde… Aquí se mòr la segonda Renaissença (la primièra Renaissença es la Renaissença carolingiana), la de las corts del comtat de Tolosa que tant desagradava al rei de França e al Papa de Roma que ne decidiguèron la destruccion e ne planifiquèron lo despeçatge. Los noms dels lòcs, los noms de las personas, de còps, sèrvan lo sovenir d'aquel grand chaple. La memòria dels òmes tanben… Quand l'armada del rei se presentèt davant Besièrs lo jorn de Santa Magdalena de 1209 en reclamant los Catars d'aquela ciutat, los Besierencs diguèron que tant s'estimarián d'èsser negats dins la mar salada que de donar los que vivián entre eles. Per la fidelitat a aquela paraula, periguèron pas per l'aiga mas pel fuòc. Mas per l'istòria, aquela civilizacion, après aver inventat la femna inventèt tanben la ciutadanetat modèrna : çò que nos reünís es mai fòrt que çò que nos separa.

Se tracta, per nosautres, femnas e òmes del sègle XXI^en^, d'una filiacion desconeguda, una vida esconduda, una vergonha portada après un murtre. Un oblit. L'Euròpa es filha de Roma, del Cristianisme, de las refòrmas protestantas e catolicas, de las Luses… Per sa concepcion de la femna e del ciutadan, es bensai tanben filha dels trobadors que pausèron lo topic de l'amor a la prima.

Mas, se tracta de Rainart dins tot aquò ? E ben òc, quitament se sembla pas qu'aguèssem gardat las brancas del tèxte occitan, es contemporanèu d'aquel monde : en lenga d'òc, va venir concurrençar lo mot *volp*, coma en lenga d'oïl va concurrençar *goupil*. A comptar del sègle XII^en^, Rainart es present amb aquel nom dins la poesia dels trobadors. Dins una pèça

atribuïda a Bertran de Bòrn (1140-1215), lo poderós senhor de Nautafòrt compara los uèlhs d'una femna tardièra a aimar als uèlhs del rainard « et a los oils plus vermeils d'un rainart. » Elias Cairel, un autre trobador nascut a Sarlat dins lo darrièr quart del sègle XII^en^ e mòrt tanben a Sarlat après la mitat del sègle XIII^en^, abandonèt son mestièr d'aurevelhièr per venir autor-compositor. Viatgèt fins a Tessalonica ont dialoguèt amb una trobairitz, Isabella de Palaviccini. Ne profieitèt per escriure un sirventés ont demanda al filh de son protector, lo marqués Guilhèm de Montferrat, de tornar partir en guèrra : « be·n pot hom dir qu'anc mais fills de lioupart / no·s mes en cros a guisa de rainart ». Dins *Lo Roman de Flamenca*, a la fin del sègle XIII^en^, representa la figura de la prudéncia e de la rusa : « Mais si.l capellans fos devis ben pogra dir si con Rainartz. » E tres trobadors catalans n'utilizan la figura, Guilhèm de Ververa, Guilhèm de Berguedan, mas sustot Ramon Lull que, dins *Lo libre de meravelles*, lo fa sovent figurar.

Pascal Sarpoulet,
Inspector d'Academia,
Inspector pedagogic regional de letras,
Encargat de mission d'inspeccion en occitan,
Academia de Bordèu.